

Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring av 2 kap. i rättegångsbalken och 6 § i tingsrättslagen

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL

I denna proposition föreslås det att bestämmelserna i rättegångsbalken om tingsrätternas domförhet och bestämmelserna i tingsrättslagen om nämndemäns valbarhet ändras. De föreslagna ändringarna innebär att tingsrätternas nämndemannasammansättning lättas upp och att åldersgränsen för att en person ska vara valbar till nämndeman höjs.

I propositionen föreslås att tingsrätten i nämndemannasammansättning ska vara dom-

för med ordföranden och två nämndemän. Under särskilt föreskrivna förutsättningar kan sammansättningen förstärkas med en tredje nämndeman. Enligt förslaget ska tingsrätten vara domför med minst en nämndeman, om en av nämndemännen fått förhinder efter att huvudförhandlingen inletts.

Den som fyllt 65 år ska inte kunna väljas till nämndeman.

Lagarna avses träda i kraft den 1 maj 2014.

INNEHÅLL

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL	1
INNEHÅLL	2
ALLMÄN MOTIVERING	3
1 INLEDNING	3
2 NULÄGE	3
Rättegångsbalken	4
2.1 Lagstiftning och praxis	4
Tingsrättslagen	4
2.2 Nämndemännens antal och deltagande i behandling vid sammanträde	5
2.3 Internationell jämförelse	5
Sverige	5
Norge	5
Danmark	6
Tyskland	6
Nederländerna	6
2.4 Bedömning av nuläget	6
3 MÅLSÄTTNING OCH DE VIKTIGASTE FÖRSLAGEN	7
3.1 Rättegångsbalken	7
3.2 Tingsrättslagen	7
4 PROPOSITIONENS EKONOMISKA KONSEKVENSER	7
5 BEREDNINGEN OCH REMISSYTTRANDE	8
6 SAMBAND MED ANDRA PROPOSITIONER	8
DETALJMOTIVERING	9
1 LAGFÖRSLAG	9
1.1 Rättegångsbalken	9
2 kap. Om domförhet	9
1.2 Tingsrättslagen	9
2 IKRAFTTRÄDANDE	10
3 FÖRHÅLLANDE TILL GRUNDLAGEN SAMT LAGSTIFTNINGSORDNING	10
LAGFÖRSLAG	11
1. Lag om ändring av 2 kap. i rättegångsbalken	11
2. Lag om ändring av 6 § i tingsrättslagen	12
BILAGA	13
PARALLELLTEXTER	13
1. Lag om ändring av 2 kap. i rättegångsbalken	13
2. Lag om ändring av 6 § i tingsrättslagen	14

ALLMÄN MOTIVERING

1 Inledning

Underrätsreformen 1993 verkställdes genom flera lagstiftningsprojekt. Före reformen var underrätterna antingen häradsrätter eller rådstuvurätter. Häradsrätten var domför med en lagfaren ordförande och minst fem och högst sju nämndemän som hade kollektiv rösträtt. Rådstuvurättens medlemmar bestod av borgmästaren som var chefsdomare och av rådmännen som var justitierådmän eller politirådmän. På politirådmännen ställdes inget krav på juridisk examen. De var rådstuvurättens ordinarie medlemmar med individuell rösträtt. Vid underrätsreformen infördes nämndemannasystemet i alla tingsrätter, antalet nämndemän i sammansättningarna reducerades och nämndemännen tilldelades individuell rösträtt.

Jorddomstolarna, som tidigare var självständiga specialdomstolar, blev en del av tingsrätterna den 1 mars 2001. Idag fungerar åtta tingsrätter som jorddomstolar och den sammansättning i tingsrätten som behandlar jordrättsliga ärenden kallas jorddomstol. Enligt 243 § i fastighetsbildningslagen är i jorddomstolen en lagfaren medlem av tingsrätten ordförande och dess övriga medlemmar är en jordrättsingenjör samt två nämndemän. Om en nämndeman får förhinder efter att huvudförhandlingen inletts, är jorddomstolen domför med en nämndeman. I denna proposition föreslås inga ändringar i bestämmelserna om jorddomstolens sammansättning.

Statsrådet tillsatte den 20 juni 2001 en kommitté för utveckling av domstolsväsendet i syfte att sammanställa en utredning över riktlinjerna för utvecklingen av domstolsväsendet. Kommittén har i sitt betänkande av den 28 november 2003 (OM 2003:3) ingående granskat utvecklandet av nämndemannasystemet. Kommittén fann utvecklingsbehov särskilt beträffande omfattningen av hur nämndemannasystemet används, nämndemännens urvalsförfarande samt omröstningsreglerna. Kommittén, som på ett sätt som framgår närmare av betänkandet uppställde bevarande av tilltron till domstolsväsendet,

övervakning av hur domstolarna utövar den dömande makten och domstolsväsendets öppenhet som mål för nämndemannasystemet, ansåg inte nämndemännens närvaro vid behandlingen av brottmål motiverad i den då aktuella omfattningen. Kommittén tog därmed inte ställning till antalet nämndemän i tingsrättens sammansättning vid avgörande.

Den senaste ändringen beträffande tingsrättens domförhet trädde i kraft vid ingången av 2009. Då begränsades användningen av nämndemannasammansättning till allvarigare brottmål genom ändringar i rättegångsbalken och vissa andra lagar som har samband med den. Dessa kan med hänsyn till ärendets art eller av något annat särskilt skäl också avgöras i en sammansättning med tre lagfarna medlemmar. Lagutskottet har i sitt utlåtande (LaUB 11/2008) med anledning av regeringens proposition (RB 85/2008) ansett det viktigt att tingsrätterna kan allokera både yrkesdomarnas och nämndemännens resurser på ett så ändamålsenligt sätt som möjligt. Lagutskottet förutsatte vidare att justitieministeriet följer hur reformen fungerar och vilka verkningar den får bl.a. i fråga om överklaganden och i fråga om när sammansättningen med nämndemän används.

Justitieministeriet tillsatte den 1 juni 2012 en delegation i syfte att bereda förslag till ett långsiktigt rättssäkerhetsprogram och ett anpassningsprogram i enlighet med statsrådets rambeslut. Delegationen överlämnade den 13 mars 2013 sitt betänkande med tiotals olika utvecklingsförslag. Syftet med förslagen är att minska arbetet i domstolarna och andra enheter inom rättsväsendet utan att ge avkall på rättssäkerheten. Delegationens mål var att hitta en lämplig behandlingsordning för varje enskilt ärende, eftersom alltför komplicerade förfaranden fördröjer parternas tillgång till rättsskydd och blir dyrt för samhället. Ett av delegationens förslag var att minska antalet nämndemän i tingsrätternas sammansättning vid avgörande. Samtidigt granskas den övre åldersgränsen vid val av nämndemän.

2 Nuläge

Rättegångsbalken

2.1 Lagstiftning och praxis

Om de allmänna domstolarnas domförhet föreskrivs i 2 kap. i rättegångsbalken. I andra mål och ärenden än brottmål är tingsrätten domför med tre lagfarna medlemmar.

Enligt 2 kap. 1 § 1 mom. är tingsrätten domför i brottmål med ordföranden och tre nämndemän. Enligt 1 § 2 mom. är tingsrätten domför i brottmål också i en sammansättning med tre lagfarna medlemmar, om det ska anses motiverat med hänsyn till målets art eller av något annat särskilt skäl.

Enligt 2 § kan tingsrättens sammansättning enligt 1 § 1 mom. förstärkas med ytterligare en lagfaren medlem, om det ska anses motiverat med hänsyn till målets omfattning eller av något annat särskilt skäl. På samma villkor kan tingsrätten ha en fjärde nämndeman.

I 2 kap. 3 a § regleras den situation då en medlem i sammansättningen fått förhinder efter det att huvudförhandlingen inletts. Enligt 1 mom. är tingsrätten domför med minst två nämndemän, om en av nämndemännen fått förhinder efter det att huvudförhandlingen inletts. I 2 mom. finns en motsvarande bestämmelse för en sammansättning med tre domare.

En domare kan ensam avgöra ett brottmål om det inte för något av de enskilda brott som avses i åtalet under de omständigheter som anges där föreskrivs strängare straff än fängelse i högst två år eller om det enskilda brott som avses i åtalet är våldsam motstånd mot tjänsteman, grov stöld, grov förskingring, grov bruksstöld av motordrivet forskaffningsmedel, grovt håleri, grov skadegörelse, grovt bedrägeri, grovt betalningsmedelsbedrägeri eller straffbart försök till något av de nämnda brotten. En domare kan också ensam avgöra brottmål i skriftligt förfarande. Dessutom kan brottmål i tingsrätterna avgöras av tingsfiskaler och tingsnotarier som utför domstolspraktik. Deras befogenhet regleras i tingsrättslagen. En tingsnotarie får inte förordnas att ensam eller såsom ordförande för tingsrätten behandla mål eller ärenden som på grund av sin art eller sin omfattning ska anses vara svåra att avgöra.

Enligt statistiken avgjorde tingsrätterna totalt 61 477 brottmål 2009, 59 607 mål 2010, 59 886 mål 2011 och 58 904 mål 2012. Av dessa avgjordes 4 589 mål 2009, 3 858 mål 2010, 3 593 mål 2011 och 3 523 mål 2012 i en sammansättning med en domare och tre nämndemän.

Förstärkt nämndemannasammansättning enligt 2 kap. 2 § 1 mom. i rättegångsbalken har bara använts lite. Bestämmelsen möjliggör olika sammansättningar vid avgörande. Sammansättningen kan enligt den gällande bestämmelsen bestå av en domare och fyra nämndemän, två domare och tre nämndemän eller två domare och fyra nämndemän. Statistiken gör ingen distinktion mellan dessa alternativ. Enligt statistiken avgjordes 37 mål 2009, 33 mål 2010, 22 mål 2011 och 34 mål 2012 i förstärkt nämndemannasammansättning. Förstärkt nämndemannasammansättning används alltså i mycket begränsad omfattning.

Ytterst få brottmål har avgjorts i en sammansättning med tre domare, men antalet har ökat. Medan endast ett brottmål avgjordes i en sammansättning med tre domare 2009, var antalet 36 året därpå. År 2011 avgjordes 55 brottmål i nämnda sammansättning, året där efter var antalet 94.

Merparten av tingsrätternas brottmål kan avgöras av en domare, antingen genom behandling vid sammanträde eller i skriftligt förfarande. En domare avgjorde 33 498 brottmål 2009, 33 620 brottmål 2010, 37 351 brottmål 2011 och 30 842 brottmål 2012. Dessutom avgjordes brottmål av tingsfiskaler och tingsnotarier.

De ändringar som trädde i kraft vid ingången av 2009 har inte haft någon nämnvärd effekt på benägenheten att söka ändring i brottmål. Ändring söks i drygt 10 % av de brottmål som avgörs av tingsrätterna. Av de besvär som anförts i hovrätterna under åren 2009—2012 utgör brottmålen ungefär tvåtredjedelar av samtliga besvär.

Tingsrättslagen

Behörighetskraven för nämndemän regleras i tingsrättslagen. Enligt 6 § 2 mom. får den som inte har fyllt 25 år eller som har fyllt 63 år inte väljas till nämndeman.

2.2 Nämndemännens antal och deltagande i behandling vid sammanträde

Sammanlagt ca 1 700 nämndemän har valts för den fyraåriga mandatperiod som började vid ingången av 2013. Vid t.ex. Helsingfors tingsrätt, som är landets största, finns 300 nämndemän under denna period. Enligt tingsrättsförordningen ska nämndemännens sammanträdesordning fastställas så att varje nämndeman i regel deltar i sammanträden under tolv dagar per kalenderår. En nämndeman som under ett kalenderår har deltagit i sammanträden under mer än 24 dagar, får inte under detta kalenderår delta i flera sammanträden, om det inte är fråga om fortsatt behandling av ett tidigare mål eller ärende.

Helsingfors tingsrätt har under perioden 2009—2012 hållit ca tusen sammanträden med nämndemän varje år. För behandlingen av ett mål har fler än ett sammanträde kunnat hållas och under ett sammanträde har fler än ett mål kunnat behandlas. T.ex. 2012 behandlades 671 ärenden i en sammansättning med en lagfaren ordförande och tre nämndemän. Samma år behandlade Helsingfors tingsrätt åtta ärenden i förstärkt nämndemannasammansättning. Av de ärenden som behandlats i nämndemannasammansättning rubricerades 120 som grov misshandel, misshandel eller försök till något av dessa. De näst vanligaste brottmål som behandlades i nämndemannasammansättning var grovt rån, rån eller försök till något av dessa, grovt narkotikabrott eller narkotikabrott, grovt bokföringsbrott eller rattfylleri. Av de mål som behandlades i nämndemannasammansättning avgjordes ca 1,5 % genom omröstning.

År 2012 behandlade Helsingfors tingsrätt 101 brottmål i nämndemannasammansättning där huvudförhandlingen pågick i minst två dagar. I 14 fall fick en nämndeman förhinder efter det att huvudförhandlingen inletts. Året innan behandlades 108 brottmål av Helsingfors tingsrätt i nämndemannasammansättning där huvudförhandlingen pågick i minst två dagar. I 17 av fallen fick en nämndeman förhinder efter det att huvudförhandlingen inletts. Antalet årliga ärenden där en nämnde-

man får förhinder efter inledd huvudförhandling kan därför bedömas som ringa.

Vid t.ex. Helsingfors tingsrätt sköter en person administrationen av nämndemännen. Tingsrätten har uppskattat att en minskning av antalet nämndemän i nämndemannasammansättningarna med en nämndeman skulle minska arbetet inom nämndemannaadministrationen med ca 25 %. Den femtonde varje månad skickar Helsingfors tingsrätt ut en skriftlig sammanträdeskallelse till nämndemännen för följande månad. År 2012 återkallade de nämndemän som inkallats till huvudförhandling i Helsingfors tingsrätt 707 gånger sitt deltagande i sammanträdet. År 2011 var motsvarande siffra 805. År 2010 lämnades 639 återbud. Den vanligaste orsaken till återbud var förhinder på grund av arbete eller arbetsresa. Detta gällde nästan hälften av fallen. Under åren som redogjorts för ovan uteblev nämndemän årligen ca 30 gånger från ett sammanträde i Helsingfors tingsrätt utan att uppge någon orsak till förhindret.

2.3 Internationell jämförelse

Sverige

I Sverige överlämnade en arbetsgrupp den 25 juni 2013 ett betänkande om nämndemannasystemet (SOU 2013:49, Nämndemannaupdraget – breddad rekrytering och kvalificerad medverkan). Enligt gällande lag handläggs brottmål i första instans i en sammansättning med en lagfaren domare och tre nämndemän. Om det finns skäl för det, kan sammansättningen utökas med en lagfaren domare och en nämndeman. I betänkandet föreslås att sammansättningen justeras så att antalet nämndemän reduceras till två och vid förstärkt sammansättning på motsvarande sätt till tre. Vidare föreslås en utvidgning av användningsområdet för sammansättningen med en domare. Då en domare i nuläget kan avgöra mål där påföljden är fängelse i högst sex månader, skulle en domare enligt förslaget kunna avgöra mål där påföljden är fängelse i högst två år.

Norge

Brottmål i första instans avgörs i Norge huvudsakligen i en sammansättning med en lagfaren domare och två nämndemän. I särskilt omfattande mål kan sammansättningen bestå av två lagfarna domare och tre nämndemän. Brottmål där påföljden är böter eller fängelse i högst ett år kan avgöras av en domare.

Danmark

Brottmål i Danmark avgörs huvudsakligen i nämndemannasammansättning i första instans när påföljden är ett strängare straff än böter eller ärendet annars är av särskild betydelse för svaranden eller väcker ett särskilt allmänintresse. Annars kan brottmål avgöras av en domare. Nämndemannasammansättningen består vanligtvis av en lagfaren domare och två nämndemän. Om ärendet gäller ekonomisk brottslighet eller behandlingen av ärendet förutses bli långvarig, kan sammansättningen bestå av ytterligare en lagfaren domare och en tredje nämndeman.

Tyskland

Lekmannadomare, som motsvarar nämndemän, deltar i rättskipningen vid handläggningen av brottmål i första instans i de lokala domstolarna (Amtsgericht). Brottmål där det förväntade straffet är lägre än fängelse i två år kan avgöras av en lagfaren domare. Gärningar för vilka den föreskrivna påföljden är fängelse i två till fyra år avgörs i en sammansättning med en lagfaren domare och två lekmannadomare. På åklagarens begäran kan ytterligare en lagfaren domare delta i behandlingen av omfattande brottmål. Brottmål för vilka påföljden kan vara fängelse i mer än fyra år avgörs i första instans i en regional domstol (Landgericht) i en sammansättning med två eller tre lagfarna domare och två lekmannadomare.

Nederländerna

I Nederländerna är domarna lagfarna. Något nämndemanna- eller jurysystem finns inte. Sammansättningen består huvudsakligen av en eller tre domare. Tredomarsammansättningen används när det är fråga om

allvarliga brott eller ärendet annars är komplicerat. Brottmål för vilka påföljden är fängelse i högst ett år kan avgöras av en domare. De flesta ekonomiska brott, miljöbrott och brott begångna av ungdomar kan likaså avgöras av en domare.

2.4 Bedömning av nuläget

Rättssäkerheten är en grundläggande och mänsklig rättighet. Trots detta bör de resurser som finns för att tillgodose rättssäkerheten allokeras på ett så effektivt och ändamålsenligt sätt som möjligt. Propositionens syfte är att effektivisera rättsvärden utan att ge avkall på rättssäkerheten. Det är ingen nödvändighet att antalet nämndemän i tingsrätternas nämndemannasammansättningar framöver är detsamma som idag för att målen med nämndemannasystemet ska kunna nås. En effektivisering av rättsvärden utan att ge avkall på rättssäkerheten är därför möjlig genom att antalet nämndemän i nämndemannasammansättningarna reduceras. Dessutom bör det framhållas att en sammansättning med en eller två lagfarna medlemmar och tre nämndemän även i fortsättningen ska vara möjlig under särskilt föreskrivna förutsättningar.

I 23 kap. i rättegångsbalken finns bestämmelser om omröstning. Någon ändring av dessa bestämmelser föreslås inte. Om det finns nämndemän i tingsrätten, ska ordföranden enligt kapitlets 2 § redogöra för nämndemännen för de frågor som kommit fram i målet och de bestämmelser som är tillämpliga på dem. Vid omröstning ska nämndemännen säga sin mening sist. Nämndemännens ansvar för domstolens avgörande är betydande eftersom de liksom domstolens lagfarna medlemmar har individuell rösträtt. Ansvaret kan realiseras som antingen ett straffrättsligt eller ett skadeståndsrättsligt ansvar. En numerär minskning i nämndemannasammansättningen bidrar till att öka den enskilde nämndemannens inflytande över tingsrättens avgörande och ansvar för dess innehåll. Även om tre nämndemän kan framföra fler ståndpunkter vid tingsrättens beslutsöverläggning än två nämndemän, kan ett mindre antal nämndemän å andra sidan bidra till att utveckla interaktionen mellan ordföranden och nämndemännen. Detta kan i sig ha en positiv

effekt på hur nämndemannen upplever att han eller hon deltar i utformningen av tingsrättens avgörande.

Om tingsrättens beslutsöverläggning hålls i en situation där bara en nämndeman återstår i sammansättningen på grund av förhinder som uppstått sedan huvudförhandlingen inleddes, kan en nämndeman som har en annan ståndpunkt än den lagfarna medlemmen eller de lagfarna medlemmarna i vissa situationer uppleva att han eller hon har svårt att ta ställning till avgörandet. De avgöranden som nås genom omröstning i nämndemannasammansättning är dock så få i dagsläget att situationen sällan torde uppstå i praktiken. Dessutom borde nämndemannen ha insett betydelsen av sin individuella rösträtt redan när han eller hon tog emot sitt nämndemannauppdrag samt det faktum att beslutsfattandet kan vara krävande. En minskning av antalet nämndemän kan vidare bidra till att understryka ordförandens tjänsteplikt att redogöra för vilka frågor som ska avgöras och vilka de tillämpliga bestämmelserna är så att nämndemannen självständigt kan utforma en motiverad ståndpunkt.

En höjning av åldersgränsen för val till nämndeman anses ändamålsenlig eftersom tingsrättens lagfarna medlemmar kan fortsätta i tjänst till den allmänna avgångsåldern som enligt 7 kap. 35 § i statstjänstemannalagen är 68 år. Inte heller en nämndeman som fyllt 68 år ska dock kunna fortsätta sitt uppdrag, eftersom det inte handlar om ett kommunalt förtroendeuppdrag utan om utövande av dömande makt.

3 Målsättning och de viktigaste förslagen

3.1 Rättegångsbalken

2 kap. 1 §. Enligt förslaget ska antalet nämndemän i en nämndemannasammansättning i tingsrätten minskas med en nämndeman. Tingsrätten ska vara domför i brottmål med ordföranden och två nämndemän.

2 kap. 2 §. Enligt förslaget minskas även antalet nämndemän i en förstärkt nämndemannasammansättning i tingsrätten med en nämndeman. Om det ska anses motiverat med hänsyn till målets omfattning eller av

något annat särskilt skäl, ska nämndemannasammansättningen kunna förstärkas med ytterligare en lagfaren medlem eller en tredje nämndeman eller bådadera.

2 kap. 3 a §. Syftet med paragrafen är att säkerställa tingsrättens domförhet i situationer där förhinder uppstått för en medlem i sammansättningen efter att huvudförhandlingen inletts. Paragrafens 1 mom. gäller nämndemannasammansättning och 2 mom. sammansättning med tre lagfarna medlemmar. Eftersom tingsrättens domförhet och en parts rätt till rättsskydd inom skälig tid måste säkerställas också efter nämnda minskning i nämndemannasammansättningen, föreslås att det i 1 mom. föreskrivs att tingsrätten behåller sin domförhet med minst en nämndeman när förhinder uppstått efter att huvudförhandlingen inletts.

3.2 Tingsrättslagen

Åldersgränserna för val till nämndeman regleras i 6 § 2 mom. i tingsrättslagen. Inga ändringar föreslås i den undre åldersgränsen. Enligt förslaget ska den som fyllt 25 men inte 65 år kunna väljas till nämndeman. En nämndeman, som är befullmäktigad medlem av tingsrätten i alla mål där han eller hon deltar i handläggningen, ska dock i likhet med en lagfaren domare vara skyldig att lämna sitt uppdrag när han eller hon fyller 68 år.

Inga ändringar föreslås i bestämmelsen i 7 § 3 mom. i tingsrättslagen enligt vilken de nämndemän som väljs i kommunen så rättvist som möjligt ska representera kommuninvånarnas ålders-, närings- och könsfördelning samt de språkliga förhållandena i kommunen. Blir ett nämndemannauppdrag ledigt under pågående mandatperiod, ska lagmannen enligt 16 § i tingsrättsförordningen anmäla detta till den kommun som saken angår så att en ny nämndeman kan väljas för återstoden av mandatperioden.

4 Propositionens ekonomiska konsekvenser

De årliga kostnaderna för nämndemannasystemet är drygt två miljoner euro. När antalet nämndemän i tingsrättens sammansättning vid avgörande reduceras med en nämnde-

man, beräknas nämndemannakostnaderna minska med uppskattningsvis en tredjedel. Detta skulle innebära årliga kostnadsbesparingar på ca 700 000 euro.

Reformen beräknas reducera arbetsbördan i tingsrätterna då arrangemangen kring sammanträdessammansättningarna minskar. Dessutom minskar i viss mån arbetet också i Servicecentret för statens ekonomi- och personalförvaltning (Palkeet) som sköter utbetalningar av arvoden.

En höjning av åldersgränsen för behörigheten att bli vald till nämndeman beräknas inte ha några nämnvärda ekonomiska konsekvenser. Om en nämndeman som når den allmänna avgångsåldern för tjänstemän i slutet av sin mandatperiod måste ersättas med en ny för resten av mandatperioden, skulle detta medföra extra administrativt arbete. Eftersom de nämndemän som väljs i kommunen så rättvist som möjligt ska representera kommuninvånarnas ålders-, närings- och könsfördelning samt de språkliga förhållandena i kommunen, kan det antas att de nämndemän som når den allmänna avgångsåldern under mandatperioden är så få att det administrativa arbete ett byte skulle medföra inte kan betraktas som avsevärt.

5 Beredningen och remissyttrandet

Propositionen har beretts av en arbetsgrupp som tillsatts av justitieministeriet, med företrädare från justitieministeriet, tingsrätterna och Finlands Lekmannadomare rf. Utlåtanden om propositionen har begärts av sex

tingsrätter, riksåklagarämbetet, Finlands domarförbund och Finlands Lekmannadomare rf. En av tingsrätterna har inte avgett utlåtande.

Fyra tingsrätter, riksåklagarämbetet och Finlands domarförbund rf understöder propositionen om att lätta upp tingsrätternas nämndemannasammansättning på det föreslagna sättet. Finlands Lekmannadomare rf, som inte deltog i arbetet av den delegation som beredde reformprogrammet för rättsvården och som inte har avgett utlåtande om reformprogrammet, anser att det inte finns grundad anledning att lätta upp nämndemannasammansättningen. En av tingsrätterna anser att nämndemännen alltid ska utgöra majoritet i en nämndemannasammansättning.

En av tingsrätterna motsätter sig förslaget om att höja den övre åldersgränsen för nämndemän. Finlands domarförbund rf har inte tagit ställning till denna fråga. De andra remissinstanserna har antingen understött detta förslag eller inte särskilt tagit ställning till denna fråga.

En av tingsrätterna och Finland Lekmannadomare rf anser att lagen inte ska träda i kraft under mandatperioden för de nämndemän som inledde sitt uppdrag vid ingången av år 2013.

6 Samband med andra propositioner

Bakgrund till propositionen är det betänkande som lämnats av den delegation som berett ett reformprogram för rättsvården.

DETALJMOTIVERING

1 Lagförslag**1.1 Rättegångsbalken****2 kap. Om domförhet**

1 §. Paragrafen reglerar tingsrättens sammansättning i brottmål. I 1 mom. ska föreskrivas att tingsrätten är domför i brottmål med ordföranden och två nämndemän.

2 §. Paragrafen reglerar förstärkning av tingsrättens nämndemannasammansättning. Med hänsyn till målets omfattning eller av något annat särskilt skäl ska nämndemannasammansättningen kunna förstärkas med ytterligare en lagfaren medlem eller en tredje nämndeman eller bådadera.

3 a §. I paragrafens 1 mom. föreskrivs om tingsrättens fortsatta domförhet i en situation där en nämndeman fått förhinder efter det att huvudförhandlingen inletts. Bestämmelsens syfte är att säkerställa huvudförhandlingar. Eftersom ändringar föreslås i kapitlets 1 och 2 §, bör denna bestämmelse ändras på motsvarande sätt. Tingsrätten ska vara domför med minst en nämndeman, om en nämndeman fått förhinder efter det att huvudförhandlingen inletts.

Förslaget i 2 kap. 2 § i rättegångsbalken innebär att sammansättningen kan bestå av två lagfarna medlemmar och två nämndemän. Om en nämndeman får förhinder sedan huvudförhandlingen inletts i nämnda sammansättning, innebär det att två lagfarna medlemmar och en nämndeman deltar i domstolens beslutsöverläggning. Motsvarande situation kan uppstå om huvudförhandlingen inleds i en sammansättning med två lagfarna medlemmar och tre nämndemän, och två av nämndemännen får förhinder sedan huvudförhandlingen inletts. Skulle inte tingsrätten vara domför med en nämndeman, måste huvudförhandlingen tas om från början. Detta vore ytterst problematiskt i de fall där huvudförhandlingen tagit lång tid och flera personer hörts under huvudförhandlingens gång. I det rikssvenska betänkandet Nämndemannauppgiftet (SOU 2013:49) har, för den händelse att detta aktualiseras, föreslagits att de

lagfarna medlemmarna inte får utgöra majoritet i en nämndemannasammansättning.

Vid beredningen av propositionen har beaktats det ringa antal ärenden som handlagts i förstärkt nämndemannasammansättning under åren 2009—2012 och uppskattats att situationer där en nämndeman och två lagfarna medlemmar deltar i tingsrättens beslutsöverläggning är teoretiskt möjliga, men högst osannolika. Skulle en sådan situation trots allt uppstå, är parternas rätt att få sin sak behandlad inom skälig tid och till skäliga kostnader ändå viktigare än att nämndemännen utgör en minoritet i sammansättningen. Nämndemannasammansättningen handlar inte om ett motsatsförhållande mellan rättens lagfarna medlemmar och lekmannamedlemmar, utan bådas uppgift och skyldighet som medlemmar i sammansättningen är att avgöra varje mål i enlighet med lag och rättspraxis. Eftersom europeiska människorättskonventionen säkerställer varje parts rätt att få sin sak behandlad inom skälig tid och syftet med förstärkt nämndemannasammansättning kan vara just att säkerställa huvudförhandlingen, skulle en skyldighet att ta om huvudförhandlingen från början vara oskäligt för parterna och dessutom medföra extra kostnader. Vid överväganden i samband med beredningen av propositionen har dessutom beaktats att avgöranden genom omröstning på det stora hela taget är sällsynta i nämndemannasammansättning.

1.2 Tingsrättslagen

6 §. I 2 mom. finns bestämmelser om åldersgränserna för behörigheten att bli vald till nämndeman. Inga ändringar föreslås i den undre åldersgränsen. Enligt propositionen ska den som fyllt 25 men inte 65 år kunna väljas till nämndeman.

Den allmänna avgångsåldern enligt 35 § i statstjänstemannalagen är 68 år för tjänstemän, inklusive domare. En tjänstemans tjänsteförhållande upphör utan uppsägning eller annan åtgärd vars syfte är att tjänsteförhållandet ska upphöra vid utgången av den månad under vilken han eller hon uppnår av-

gångsåldern. Den allmänna avgångsåldern för tjänstemän gäller också nämndemän. Därmed skulle den som valts till nämndeman innan han eller hon fyllt 65 år vara skyldig att lämna sitt uppdrag vid utgången av den månad under vilken han eller hon fyller 68 år. Motsvarande avgångsålder gäller uttryckligen för förvaltningsdomstolarnas sakkunnigledamöter samt arbetsdomstolens ledamöter och suppleanter. Försäkringsdomstolens läkarledamöter och de andra ledamöterna med uppgiften som bisyssla, fränsett de ledamöter som är förtrogna med militärskadeärenden, är enligt den gällande lagen om försäkringsdomstolen skyldiga att avgå när de fyller 67 år.

2 Ikraftträdande

Lagarna föreslås träda i kraft den 1 maj 2014.

3 Förhållande till grundlagen samt lagstiftningsordning

Enligt 3 § 3 mom. i grundlagen utövas den dömande makten av oberoende domstolar, i högsta instans av högsta domstolen och högsta förvaltningsdomstolen. Vidare föreskriver 98 § i grundlagen om de domstolar i Finland som utövar dömande makt. Med undantag för de högsta domstolarna och riksrätten saknar grundlagen bestämmelser om domstolarnas sammansättning. Grundlagen ställer därmed inga särskilda krav på sammansättningen för en domför tingsrätt eller nämndemännens deltagande i tingsrättens beslutsfattande. Lagförslagen i propositionen kan därför godkännas i vanlig lagstiftningsordning.

Med stöd av vad som anförts ovan föreläggs riksdagen följande lagförslag:

*Lagförslag***1.****Lag****om ändring av 2 kap. i rättegångsbalken**

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i rättegångsbalken 2 kap. 1, 2 och 3 a §, sådana de lyder i lag 811/2008, som följer:

1 §

I brottmål är en tingsrätt domför med ordföranden och två nämndemän.

Tingsrätten är domför i brottmål också i en sammansättning med tre lagfarna medlemmar, om det ska anses motiverat med hänsyn till målets art eller av något annat särskilt skäl.

2 §

Tingsrättens sammansättning enligt 1 § 1 mom. kan förstärkas med ytterligare en lagfaren medlem, om det ska anses motiverat med hänsyn till målets omfattning eller av

något annat särskilt skäl. På samma villkor kan tingsrätten ha en tredje nämndeman.

3 a §

Om en nämndeman får förhinder efter det att huvudförhandlingen har inletts, är tingsrätten domför med minst en nämndeman.

Om en medlem i en sammansättning med tre lagfarna medlemmar får förhinder efter det att huvudförhandlingen har inletts, är tingsrätten domför med minst två medlemmar.

Denna lag träder i kraft den

20 .

2.

Lag**om ändring av 6 § i tingsrättslagen**

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i tingsrättslagen (581/1993) 6 § 2 mom., sådant det lyder i lag 451/2011, som följer:

6 §

Den som inte har fyllt 25 år eller som har fyllt 65 år får inte väljas till nämndeman. En nämndeman är skyldig att avgå när han eller hon fyller 68 år. Den som innehar en tjänst vid en allmän domstol eller en straffanstalt, eller som i sin tjänst utför utsökningsuppgif-

ter, förundersökning av brott eller tull- eller polisbevakning, får inte vara nämndeman, inte heller en åklagare, advokat eller någon annan som yrkesmässigt bedriver advokatverksamhet.

Denna lag träder i kraft den 20 .

Helsingfors den 13 februari 2014

Statsministerns ställföreträdare, finansminister

JUTTA URPILAINEN

Justitieminister *Anna-Maja Henriksson*

1.

Lag**om ändring av 2 kap. i rättegångsbalken**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i rättegångsbalken 2 kap. 1, 2 och 3 a §, sådana de lyder i lag 811/2008, som följer:

Gällande lydelse

1 §

I brottmål är en tingsrätt domför med ordföranden och tre nämndemän.

Tingsrätten är domför i brottmål också i en sammansättning med tre lagfarna medlemmar, om det ska anses motiverat med hänsyn till målets art eller av något annat särskilt skäl.

2 §

Tingsrättens sammansättning enligt 1 § 1 mom. kan förstärkas med ytterligare en lagfaren medlem, om det ska anses motiverat med hänsyn till målets omfattning eller av något annat särskilt skäl. På samma villkor kan tingsrätten ha en fjärde nämndeman.

3 a §

Om en nämndeman får förhinder efter det att huvudförhandlingen har inletts, är tingsrätten domför med minst två nämndemän.

Om en medlem i en sammansättning med tre lagfarna medlemmar får förhinder efter det att huvudförhandlingen har inletts, är tingsrätten domför med minst två medlemmar.

Föreslagen lydelse

1 §

I brottmål är en tingsrätt domför med ordföranden och *två* nämndemän.

Tingsrätten är domför i brottmål också i en sammansättning med tre lagfarna medlemmar, om det ska anses motiverat med hänsyn till målets art eller av något annat särskilt skäl.

2 §

Tingsrättens sammansättning enligt 1 § 1 mom. kan förstärkas med ytterligare en lagfaren medlem, om det ska anses motiverat med hänsyn till målets omfattning eller av något annat särskilt skäl. På samma villkor kan tingsrätten ha en *tredje* nämndeman.

3 a §

Om en nämndeman får förhinder efter det att huvudförhandlingen har inletts, är tingsrätten domför med minst *en nämndeman*.

Om en medlem i en sammansättning med tre lagfarna medlemmar får förhinder efter det att huvudförhandlingen har inletts, är tingsrätten domför med minst två medlemmar.

Denna lag träder i kraft den 20 .

2.

Lag**om ändring av 6 § i tingsrättslagen**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i tingsrättslagen (581/1993) 6 § 2 mom., sådant det lyder i lag 451/2011, som följer:

Gällande lydelse

6 §

Den som inte har fyllt 25 år eller som har fyllt 63 år får inte väljas till nämndeman. Den som innehar en tjänst vid en allmän domstol eller en straffanstalt eller som i sin tjänst utför utsökningsuppgifter, förundersökning av brott eller tull- eller polisbevakning, får inte vara nämndeman, inte heller en åklagare, advokat eller någon annan som yrkesmässigt bedriver advokatverksamhet.

Föreslagen lydelse

6 §

Den som inte har fyllt 25 år eller som har fyllt 65 år får inte väljas till nämndeman. *En nämndeman är skyldig att avgå när han eller hon fyller 68 år.* Den som innehar en tjänst vid en allmän domstol eller en straffanstalt, eller som i sin tjänst utför utsökningsuppgifter, förundersökning av brott eller tull- eller polisbevakning, får inte vara nämndeman, inte heller en åklagare, advokat eller någon annan som yrkesmässigt bedriver advokatverksamhet.

Denna lag träder i kraft den 20 .